

Jacob Marstrands foredrag i Dansk Kvindesamfund

Taler

Jacob Marstrand
Medlem af Københavns
Borgerrepræsentation

Dato

11. februar 1896

Sted

Industriforeningen

Omstændigheder

Opr. trykt i *Kvinden og Samfundet* (3) årgang 12, 1896, s. 41-49.

1 Kvinders Oplæring i Haandværk

Det var kun modstræbende, at jeg gav Løfte om at tale i Dansk Kvindesamfund om Kvinders Oplæring i Haandværk. Emnet er saa mangfoldigt, og jeg stod ikke
5 med en færdig Dom, som jeg kunde motivere. Jeg valgte derfor at fremsætte mine Tanker under Form af en Indledning til Diskussion; naar jeg har talt, kan ærede Tilhørere altsaa rette mine Vildfarelser.

Først maa jeg da tilstaa, at jeg aldrig har været nogen begejstret Tilhænger af
10 Kvindesagsbevægelsen, saaledes som denne tog Fart herhjemme, efter at Dr. Brandes Oversættelse af Stuart Mills Bog „Om Kvindernes Underkuelse” var udkommet. Men efter Strindbergs Børsærkerengang mod hele Kvindekønnet, forekommer det mig, at der er kommet mere Ligevægt i Sindene. Den hele Kvindebevægelse har faaet en mere praktisk Retning. Forhandling er bleven
15 mulig, og til Forhandling er jeg gerne med.

Man kunde rejse det Spørgsmaal, hvorvidt Kvindernes Indtrængen paa Mandens Arbejdsmarked har gavnet eller skadet i social Henseende, hvorvidt det har gavnet Hjemmet, at det mer og mer er bleven en Nødvendighed, at
20 baade Mand og Hustru maa arbejde for Familiens Underhold. Man kunde nære Tvivl, om Kvindernes fysiske Kræfter ville strække til i en Konkurrencekamp med Mændene. Arbejderlovgivningen synes at gaa ud fra en saadan Opfattelse, naar den i Reglen behandler Kvinder som Mænd under 18 Aar. Man skimter en Fare for Slægtens Sundhed i Kvindernes Fabriksarbejde. Men jeg skal ikke
25 fordybe mig i alle disse interessante Problemer, som Fremtiden faar at løse. Jeg henholder mig til den Kendsgerning, at i min Levetid har Kvindernes Overtal over Mændene i Danmark været i stadig Stigen, og at dette Forhold med

30 Nødvendighed medfører Kvindernes øgede Krav paa Adgang til Erhverv, selv om der ikke var andre virkende Aarsager.

Efter Danmarks Statistik kom der i 1860 1,026 Kvinder paa 1,000 Mænd, i 1880 1,035 Kv. paa 1,000 M. og i 1890 1,051 Kv. paa 1,000 M. I nogle af de jyske Amter var der færre Kvinder end Mænd, men i København er Misforholdet ved
35 Indvandring til Gengæld steget endnu stærkere end i det hele Land, taget under et Efter Folketællingen i 1895 havde Hovedstaden 333,835 Indbyggere, deraf 152,503 Mandkøn og 181,332 Kvindkøn, altsaa 28,829 Kvinder flere end Mænd.

40 Dette Flertal falder helt paa Aldersklasserne over 15 Aar. I Aldersklasserne over 60 Aar er Kvinderne i frygtelig Majoritet, men denne Sammenhæng interesserer disse bedagede os mindre. I de Aldersklasser, hvori Ægteskaber som Regel falder, Aarene fra 20 til 50, var der ved Folketællingen i København i 1895 68,188 Mænd mod 84,402 Kvinder, altsaa 16,214 Kvinder fler end Mænd.

45 Alle Kvinder kan altsaa umuligt blive gifte, selv om alle Mænd giftede sig, hvad jo langt fra er Tilfældet. Men i denne Sammenhæng maa vi spørge ikke blot om Muligheden af at blive gift, men tillige om Sandsynligheden for at blive forsørget ved Ægteskab, og den er langt ringere end Ægteskabsmuligheden.

50 Samme Folketælling af 1895 udviser, at af Kjøbenhavns samtlige 130,865 Kvinder paa over 15 Aar levede kun 54,628 i Ægteskab, altsaa 76,237 udenfor Ægteskab deriblandt Enker og ugifte; men da Hustruen i en meget stor Del af de 54,000 Ægteskaber maa bidrage til Familiens Underhold ved Selverhverv, saa
55 kan man roligt fastslaa, at ikke en Trediedel af Kvinder over Konfirmationsalderen paa det givne Tidspunkt var helt forsørgede i Ægteskab, saaledes, at de ikke behøvede at regne med deres egen Evne til Erhverv. Erindrer man endvidere, at meget faa af dette begunstigede Mindretal ville kunne undvære at søge Arbejde, hvis de bliver Enker, og det bliver Flertallet, saa vil
60 man tvinges til at indrømme, at det er meningsløs Tale, at henvise Kvinder til Ægteskabet som eneste Fremtidshaab, og at det bliver en Forbrydelse ved Pige børns Opdragelse at undlade at gøre dem skikkede til at arbejde for Føden.

Tidligere var det næsten udelukkende som Tyende, at Kvinder fik deres
65 Uddannelse. Det var en naturlig Forskole for dem som vordende Husmødre, en Læretid, der kunde være af uvurderlig Nytte for det Hjem, som den unge Pige

en Dag skulde danne. Hvor mange ulykkelige Hjem skyldes ikke i vore Dage
Hustruens fuldkomne Mangel paa Indsigt og Dygtighed i Husvæsen, Der er
70 næppe nogen anden Livsstilling, i hvilken man kan faa Ansættelse med saa
mangelfulde Begreber om Stillingens Krav og saa uforberedt, som i et Ægteskab.
Men hvad hjælper Klager, Kendsgerningerne vise, at det at holde Tyende mere
og mere indskrænkes. I M. Rubins Bog 1807—14 fremhæves det, at medens i
1801 omtrent 42 pCt. af Husstande havde Tyende, var dette i 1890 kun
75 Tilfældet med 25 pCt., altsaa kun $\frac{1}{4}$.

En stor Del af de Virksomheder, som tildels endnu ved Aarhundredets
Begyndelse laa under Husmoderen, ere nu ganske erobret af Industrien, saasom
Kartning, Spinding, Vævning, Brygning, Bagning og Slagtning, hvad Under, at
80 der ikke er Brug for saa stort Tyendehold. Men har Maskinerne saaledes erobret
Kvindernes Arbejdsfelt, saa kan disse ogsaa med Rette gøre Fordring paa deres
Andel af Arbejdsudbyttet, og Kvinderne bør ikke at lade sig nøje med de
Smuler, som falder fra den Riges Bord.

85 I næsten alle de Virksomheder, der efter dansk Sprogbrug hører ind under
Manufakturer, spiller Kvinderne en Saa afgørende Rolle som Købere, at de, om
de vilde, med Lethed kunde beherske Forholdene og sikre de Kvinder, der som
Fabrikarbejdersker og Syersker maa støtte disse Industrier, et menneskeværdigt
Underhold. I de sweitziske Arbejdsinspektørens Indberetninger kan man finde
90 grufulde Skildringer af, hvorledes Fabrikanterne, tildels tvungne af
Konkurrencen, har udbyttet Kvinden i Broderiindustrien; men saa længe
Kvinderne selv er de ivrigste til at løbe efter Billighedens oftest indbildte
Fordele, saa kan Fabrikanterne ikke hæve Arbejdslønnens Niveau for de
arbejdende Kvinder. Her er en Opgave for en Verdens-Kvindeforening, nok saa
95 værdifuld som Prostitutionsafskaffelsesforeningens rent formelle Kamp mod
Love og Politivedtægter, en Opgave, som ligger indenfor Mulighedens Grænser,
og som, alt som den løstes, vilde begrænde Prostitutionen ved at indskrænke
Rekruttering fra de sultnes Lejr. Nu griber Lovgivningsmagten ind, og den maa
gøre det; men den kan kun baandlægge og som ovenfor omtalt begrænde
100 Kvinders Arbejdstid og Arbejdsmaader, hvad der er meget fornuftigt, men
ganske vist ikke hjælper Kvinderne i deres øjeblikkelige Konkurrence med
mandlige Arbejdere. Det ses da ogsaa i Schweiz, at de kvindelige Arbejders
Antal stiger og falder, efter som de mandlige Arbejders Løn stiger og falder.
Arbejdsløshedens Elendighed med den den [sic] deraf flydende Demoralisation
105 er altsaa for en Del væltet over paa Kvinderne.

Naar ikke Kvinderne tidligere og i større Antal have søgt ind paa Haandværkets Enemærker, saa er det vel, fordi det ikke havde noget umiddelbart tillukkende.
110 Bager eller Hattemager klinger ikke saa tillukkende som Læge, Kunstner eller Professor, der er ikke noget Program i det, og dertil er maaske Hindringerne og Vanskelighederne for at naa frem her ad det laugsommæssige Haandværks traditionelle Trin, Lærling, Svend og Mester, nok saa store og byrdefulde som de, Universitetet eller Kunstakademiet har rejst som Værn mod en for livlig
115 Tilgang af Kandidater.

Hvad er nu et Haandværk?

I daglig Tale er det Fællesbetegnelse for de nedarvede tidligere laugsorganiserede
120 Virksomheder, som i Modsætning til Handelsvirksomhederne har deres Ejendommelighed i Færdighed i at bruge Værktøj, og som har udskilt sig i bestemte Typer, saasom Bagere, Slagtere, Tømrere, Smede, Murere o. s. v. I vore Dage er Grændserne udviskede, og ny Virksomheder komne til, som man ikke ret ved, hvor man skal henføre, saasom Fotograf. I det praktiske Liv, ja selv paa
125 Statistikens Skemaer, vil det i Reglen mere være Virksomhedens Størrelse end dens Art, der bestemmer dens Plads i Industriens eller Haandværkets Rubrik.

Haandværkets Stilling er bleven vanskelig, da Maskinteknikken her har virket lige saa revolutionært som indenfor Husflidens Enemærker. Spørger man mig,
130 hvor jeg mener, at Fremtidens Haandværk maa søge sin Plads, hvor det skal søge sin Begrænsning og hvorfra sin Berettigelse, saa vil jeg svare: i „Kunstindustri”. Dette frygtelige Ord, som er sammensat af to modsatte Begreber, har jo vundet Hævd herhjemme, og indenfor den Ramme kan og maa Haandværket opslaa sine Værksteder. Haandværk er da for mig i Modsætning til Industriens
135 Masseproduktion en Virksomhed, hvor Arbejderens Haandelag og Smag kan præge hver enkelt Frembringelse.

Intet skulde nu synes mere naturligt, end at Kvinder i særlig Grad egnede sig til Oplæring i Haandværk. Haandarbejde har jo alle Dage været Kvindernes Særret,
140 hvortil de opdrages i Hjemmet og i Skolen. Længe før Drengene begyndte at lære nogetsomhelst Haandarbejde, har Piger faaet Undervisning i Syning og Strikning. Der er derfor for mig ikke nogen Tvivl om, at Piger i 15 Aars Alderen som Regel er mere fingernemme end Drengene i samme Alder, saa hvis det kun var Haandelaget, det kom an paa, saa vilde Pigerne snart tage Luven fra

Drengene med deres 10 Tommelfingre.

Men for at kunne hævde en Plads og fortjene en Dagløn i et Haandværk, skal der mere til. De aller fleste Fag kræver i alt Fald lejlighedsvis Anvendelse af stor
150 fysisk Styrke og ofte megen Udholdenhed i ensartede og trættende Stillinger, og et godt og stadigt Helbred er først og fremmest en Hovedbetingelse for den, der skal ernære sig ved sine Hænders Gerning i et Haandværk. Paa disse Omraader vil Kvinder sjældent staa Maal med Mænd, og deres Kamp for Ligestilling vil da let strande. Der er en hel Række af Fag, som, enten fordi de kræve voldsom
155 Kraftanvendelse, eller fordi de ere uæstetiske, paa Forhaand vil holde Kvinderne borte. Saaledes Grovsmed, Slagter og Skorstensfejer. Jeg tror næppe nogensinde Kvinderne vil gøre de stakkels Fattigvæsendrenge Rangen stridig som Skorstenfejerlærlinge, Læretiden var tidligere 7 Aar, saa det vil forstaas, at selv om man ikke i Almindelighed vil være tilbøjelig til at regne Skorstensfejning til
160 Kunstindustrien, saa har Lauget dog havt en stærk Følelse af, at der hørte ikke saa lidt Kunst til, siden en Lærling behøvede 7 Aars Læretid.

Jeg anser det for et sundt Instinkt, der lader os føle Ubehag ved at se Kvinder som Kraftkunstnere; Kvindernes Bygning tillader ikke uden Fare Løftning af
165 store Byrder eller voldsomme Strækningsbevægelser. Men selv om der end maa trækkes Grændser, saa vil der dog blive en hel Mængde Fag tilbage, hvori jeg paa Forhaand maa anse det for sandsynligt, at Kvinder, naar de først var oplærte, vilde kunne gøre god Fyldest og hævde Stillingen ligeoverfor de mandlige Arbejdere. Saaданne Fag ere: Bagere, Barberer, Billedskærere, Bogbindere,
170 Bogtrykkere, Bundtmagere, Børstenbindere, Drejere. Farvere, Forgyldere, Gibsere, Glarmestre, Gravører, Guldsmede, Handskemagere, Hattemagere, Kandestøbere, Konditorer, Kurvemagere, Malere, Naalemagere, Possementmagere, Sadelmagere, Skomagere, Skrædere, Snedkere og Uhrmagere.

175 Her staar vi da ved det stillede Spørgsmaal: Kvinders Oplæring i Haandværk. Lad os da se, hvorledes oplæres Mænd i Haandværk?

I Reglen kommer en Dreng i Haandværkerlære, naar han er fyldt 14 Aar, og han staar da i Lære i 3, 4 eller 6 Aar, i ældre Tid var det ofte længere; men nu
180 forbyder Lærlingeloven at udstrække Tiden udover 5 Aar. Det kan vel være længe nok for at naa en ung Svends Dygtighed, hvis Tiden anvendes rationelt; men Vanskeligheden i dette Spørgsmaal ligger i at forlige Lærlingens Interesse med Mesterens. Hvis Fordringerne til Mesteren skærpes ud over en vis Grænse,

185 saa antager han ingen Lærling, og hvis Samfundet eller Slægt og Venner vil
ordne Sagen udelukkende med Lærlingens Tarv for Øje, saa løsrives let
Lærlingen fra Virksomheden som et økonomisk Foretagende, en Forretning,
som skal kunne betale sig, og baade Lærer og Elev kommer til at savne den
Spore, som heri ligger. Den unge Svend vil da meget ofte, trods Evnen til at lave
190 et smukt Stykke Arbejde, være og blive ude af Stand til at kunne ernære sig
derved, fordi han ikke har faaet det økonomiske arbejdende Værkstedes Træning.

Man har tvunget af Omstændighederne og sløvet ved Vanen gennem
Aarhundreder fundet sig i at lade de unge Lærlinge gennemgaa en Skærsild,
195 hvorigennem faa er sluppet lutrede paa Sjæl og Legeme. Man har vænnet sig til
at anse en saadan Skole som nødvendig for Mænd og indrettet sine moralske
Begreber derefter. Men dette være nu galt eller rigtigt, for Kvinder er Moralen
en anden og vil vistnok fremdeles vedblive at være det, fordi Samfundets
Levedygtighed er betinget deraf. Det turde derfor være tvivlsomt, om det kan
200 tilraades at sætte unge Pigebørn i Haandværkslære paa lignende Vilkaar som
Drenge hidtil. Lærlingeloven, som forudsætter Muligheden af kvindelige
Lærlinge, undtager dem, vistnok med fuld Føje, fra Hustugten, som Drengene
er underkastet. Men det kan ikke overses, at Loven tillige berøver Pigerne
Muligheden af en Haandsrækning, som har hjulpet mangan Dreng til at naa
205 over en eller anden vanskelig Barriere. Allerede Bevidstheden om, at en Forseelse
eller Forsømmelse ikke følges af en Smerte, vil paa mindre viljestærke Lærlinge
kunne virke slappende.

At gennemgaa en Lære er ikke Spøg. Læreaarene vil ofte præge Personligheden
210 for hele Livet. Kun de færreste blive særlig dygtige, Flertallet bliver her som
overalt Gennemsnitsdygtigheder, og adskillige bliver aldrig til noget. Ingen kan
garantere, hvad der vil komme ud af den unge, som gaar ind i Lære. Han kan
forkomme moralsk, han kan blive Invalid, hvem véd; men vi er vant til, at det
maa voves for Drenges Vedkommende, det maa gaa, som det kan. Vi har ikke
215 endnu vænnet os til den Tanke overfor vore Døtre. Vi vil gerne skærme dem,
bevare deres Negle pæne, deres Hænder hvide, deres Gang og Holdning fri. Men
Haandværket mærker sin Mand, der er dem, som kan se, til hvilket Haandværk
en Svend hører, paa hans Holdning, hans Ben og Hænder. Det er
Krigsomkostninger, vil Kvinderne tage Kampen op, maa de ogsaa tage deres
220 Part af Omkostningerne.

I den nyere Tid har man begyndt at oprette Haandværkerskoler. Der er her i

Byen tre, som hver for sig hviler paa et forskelligt Princip. Boghaandværkets er
225 væsentlig en Fritidsundervisning i Theori og Praxis; den kræver 2 Aars Læretid
før Optagelse. Skomagernes er en Slags Fortsættelsesskole; efter 4 Aars Læretid
kan Lærlingen paa Skolen lære fint Arbejde under dygtig Ledelse. Svendestykket
gøres der ogsaa af dem, som ikke har været paa Skolen. Endelig Uhrmagernes;
den skulde være en Erstatning for Læretid paa et Værksted, men svarer nok ikke
230 til de Forventninger, man har næret. De udlærte kan gøre et net Svendestykke,
men de kan efter sigende ikke tjene Føden som Arbejdere.

Man er altsaa paa dette som paa saa mange andre Omraader i vor Overgangstid
famlende og usikker, men naar man har høstet tilstrækkelig mange Erfaringer,
235 da maa denne Sag tages op af Lovgivningen. Det gaar ikke an, at Oplæringen af
Ungdommen saa ganske overlades til Vilkaarlighed, at der i et Fag maaske slet
ingen Lærlinge uddannes, i et andet, som Bageriet, dobbelt saa mange, som der
er Brug for. Ved at støtte de tekniske Skoler har Stat og Kommune anerkendt
Opgaven, og Tidens Krav vil føre videre ad den Vej. I København er der den
240 Mærkelighed, at man nægter Kvinder Optagelse paa Teknisk Skole. Men det vil
næppe gaa ret længe.

Jeg kan altsaa ikke efter mit Kendskab tilraade Pigebørn at søge Plads som
Lærlinge i Værksteder, saa længe ikke det hele Spørgsmaal om
245 Lærlingeuddannelsen har fundet en tidssvarende rationel Løsning. Men enkelte
Kvinder, som føle Anlæg og Lyst til et bestemt Haandværk, vil altid kunne
skabe sig den nødvendige Uddannelse, særlig da, naar det Maal, de sigter efter,
ikke er det at arbejde som Lønarbejder mellem mandlige Arbejdere, men at naa
frem til en selvstændig Stilling, hvor de kan gøre deres Anlæg gældende som
250 Leder af et Værksted.

Saadanne Kvinder besidde altid saa megen Personlighed, at de med Lethed
klarer sig paa et Værksted. Jeg har personlig erfaret det, der vil saa godt som
aldrig være noget i Vejen med Hensyn til Forholdet til de mandlige Arbejdere.
255 Maaske ogsaa, fordi der ikke kommer nogensomhelst Frygt for Konkurrence
med i Spillet. Det er imidlertid min Erfaring, at Kvinder i Reglen møder med
altfor store Forestillinger om egne Evner, eller altfor smaa om, hvad det vil sige
at lære et Haandværk. Til at lære et Haandværk er det ikke nok at lære, som
Fabriksarbejderen mangen Gang maa nøjes med, at passe en enkelt Maskine, at
260 kunne file eller smedde. Haandværkeren maa, hvis han skal være Mester i sit Fag,
kunne fremstille en Genstand fuldt færdig af givne Raaprodukter, en „Maskine

med Løvefødder og Gesvejsninger” af en Kobberplade.

265 I vore Dage er Mesterbegrebet jo ved at forsvinde. I Stedet for Mester har man
Entreprenører, det er Forretningsfolk. Administrationstalent og nogle teoretiske
Kundskaber og praktiske Erfaringer, det er, hvad det kommer an paa. Den
gamle Mesterfølelse og Mesterstolthed, den er der ikke meget af. Jeg har kendt
en Konditor, som var saa stolt af sine Kagemænd og Dragantprydelser, at han
270 ikke stak op for Thorvaldsen. Denne Selvfølelse har baaret de gamle
Laugsmestre, den var af det gode. De følte sig som Mestre, som Kunstnere;
indenfor deres Stand følte de sig lykkelige. De stod paa Højden af, hvad der
kunde naas, naar de var dygtige i deres Haandværk, var Mestre.

275 Hvem husker ikke Kobbersmeden i Genboerne, en af de smukkeste Skikkelser
vor Litteratur ejer fra den gamle Laugstid.

Løjtnant von Buddinge føler sig usikker og genert i Studentens Nærværelse, og
vil sætte ondt for ham hos Smith; „han vil gøre Nar af Dem”, siger han. Men
280 Kobbersmeden svarer roligt: „Der er ingen, der gør Nar af mig. Hvad skulde de
ogsaa gøre Nar af”, - og heri har han Ret, der er ikke noget at gøre Nar af hos en
Mand, som forstaar sit Fag og ikke vil give sig ud for andet, end det han er.

Vor Tid, som har nedbrudt alle Skranker, lader ikke Skomageren blive ved sin
285 Læst, og Mesteren er ikke tilfreds med de Laurbær, han kan høste i sit Fag,
højere op, videre frem; Direktør, det er straks noget mere, og Resultatet er, at
der er meget faa Mestre tilbage i dette Ords gode, gamle Betydning. Men her er
virkelig en ledig Plads for Kvinder med Lyst og Evner. Paa mangfoldige
Omraader, hvor Smag og Arrangementstalent spiller en Rolle, vil Kvinder have
290 et Forspring for Gennemsnittet af Mænd. Men kan hun ikke sætte sit Maal i
selve Gerningen, skabe sig et Erhverv og en Livsgerning, hvori hun kan faa Plads
for sine Talenter og Brug for sine Evner, vil hun, kort sagt, kun lave sig en
Forretning, saa anser jeg det som en Omvej for Kvinder at lære et Haandværk.
Til Forretningslivet har Kvinder mange Egenskaber, særlig til
295 Handelsvirksomhed, som hun ved at udnytte langt lettere kan gøre
frugtbringende end sine Armmuskler.

Hvad jeg frem for alt ikke vilde ønske, men sikkert heller ikke behøver at frygte,
det er, at det skulde blive Mode for Kvinder at søge Uddannelse som
300 Haandværkere; jeg tror, Skuffelserne vilde blive for mange. Faa vilde naa frem til

en Stilling, de ikke lettere kunde have naaet ad de Baner, hvor Kvindearbejde naturligt falder. Men jeg følger med Interesse ethvert Arbejde, enhver
305 Bestræbelse, som søger at finde Veje for kvindeligt Selverhverv under Former, der kan udvikle og uddybe et selvstændigt nyt Kvindeideal.

Det er min Overbevisning, at kun ved at give Plads for Undtagelserne, ved at nedbryde alle Skranker, som hindrer Kvinderne i at røre sig frit efter deres Natur og Anlæg, ved at give Adgang til Kvinders Deltagelse i det offentlige sociale og
310 politiske Liv, kun derved faar Kvindebevægelsen sit naturlige Forløb. Vil man stænge Kvinderne inde, holde dem borte fra alvorlig Deltagelse i det økonomiske og sociale Arbejde, vil man tvinge dem til kun at gøre sig gældende ved deres specielle Kønskarakter, da vil det, som i Frankrig, uddanne Koketteriet til Kunst, regere i Kraft deraf som en Pompateur og plyndre Mændene i
315 Demimondens Skikkelse for det Guld, de har nægtet dem at erhverve paa hæderlig Maade.

Jeg skal være rede til at give en Haand med, naar det gælder at bryde Hindringer for Kvindens Selverhverv. Jeg frygter ikke for, at Frihed paa dette Omraade vil
320 føre til et Kvindeideal, der falder udenfor Rammen af „das ewig Weibliche”.

Kilde

kvinfo.dk

325 **Kildetype**

Dokumentation på online medie

Tags

Foredrag, Kvindebevægelsen

URI

330 <https://www.dansketaler.dk/tale/jacob-marstrands-foredrag-i-dansk-kvindesamfund-1896>

335